

NÜZÜL

(النزول)

Hadislerde Allah'a nisbet edilen
haberî sıfatlardan biri.

Sözlükte “yukarıdan aşağıya inmek” anlamında masdar, “iniş” anlamında isim olan nüzûl kelimesi hadislerde Allah'a nisbet edilen ve yorumu konusunda çeşitli tartışmalar yapılan haberî sıfatlardan biridir. Kur'an-ı Kerim'de nüzûl kavramı esmâ-i hüsnâdan biri veya sıfat olarak Allah'a nisbet edilmez, ancak ilâhî fiiller arasında Kur'an'ı, suyu, rahmeti, azabı vb. indirme çerçevesinde O'na izâfe edilir. Buna karşılık nüzûl ile benzer mânalar içeren “ityân” ve “mecî” (gelmek) Allah'a nisbet edilir (el-Bakara 2/210; el-En'âm 6/158; el-Fecr 89/22). Çeşitli hadis rivayetlerinde belirtildiğine göre Allah her gecenin son diliminde dünya semasına iner ve, “Bana dua eden, benden talepte bulunan, benden başışlanma isteyen yok mudur ki onun duasını kabul edeyim, talebini yerine getireyim ve günahını başışlayayım” mânasına gelen lutf nidalarında bulunur (*Müsned*, II, 264; Buhârî, “Teheccüd”, 14; Müslim, “Şalâtü'l-müsâfirîn”, 168-172). Diğer bazı rivayetlere göre ise şâban ayının ortasına denk gelen gecede nüzûl edip müşriklerle kin besleyenler hariç herkesi başışlar. Ayrıca Allah kullarını hesaba çekmek üzere kıyamet günü yeryüzüne inecektir (İbn Mâce, “İkâme”, 191; Tirmizî, “Şavm”, 39, “Zühd”, 48; Osman b. Saîd ed-Dârimî, *er-Red 'ale'l-Cehmiyye*, s. 34-36). Dârekutnî nüzûle dair rivayetlerin tamamını *Kitâbü'n-Nüzûl* adlı eserde toplamıştır (bk. bibl.).

Allah'a nisbet edilen nüzûlün anlamı ve yorumuna dair tartışmalar II. (VIII.) yüzyılda başlamıştır. Cehm b. Safvân'ın, Allah'ın zâtıyla her yerde bulunan ve dünyada da âhirette de duyularla algılanmayan bir varlık olduğuna ilişkin görüşlerini ortaya koymasından sonra Ebû Hanîfe, Evzâî, Süfyân es-Sevrî ve Abdullah b. Mübârek gibi âlimlerin, nüzûlün herhangi bir yoruma tâbi tutmadan benimsemek gerektiğini belirtmeleri, ayrıca bazı Mu'tezile âlimlerinin bu konudaki hadisleri inkâr etmeleri nüzûle dair tartışmaların II. (VIII.) yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıktığını kanıtlar (Dârekutnî, *Kitâbü's-Şıfât*, s. 73; Beyhâkî, s. 572; Takıyyüddin İbn Teymiyye, *Der'ü te'aruzi'l-akl ve'n-naql*, II, 24-28).

Kelâm ilminin ve itikadî mezheplerin teşekkül ettiği III. (IX.) yüzyıldan itibaren ilâ-

hî sıfat anlayışına bağlı olarak nüzûl konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler şöylece özetlenebilir: 1. Allah'ın nüzûlünü “zâtıyla gök katlarını geçip dünya semasına inmesi” anlamına gelir. Zira Allah dilerse hareket eder, aşağı iner, yukarı çıkar. Zâtıyla arştta bulunan Allah'ın dünya göğüne inmesi bir insanın yukarıdan aşağıya inmesine benzer. Zâtıyla arştta bulunduğu göre nüzûlünün gerçekleşebilmesi için hareket edip arştan ayrılması gerekir. Bu konudaki naslar te'vil edilemeyecek kadar açıktır. Müşebbihe, Mücessime ve Kerrâmiyye mensupları bu görüştedir (Beyhâkî, s. 570-571; İbnü'l-Cevzî, s. 141; Takıyyüddin İbn Teymiyye, *Su'âl*, s. 457). 2. İnme, gitmek, gelmek, bir yerden başka bir yere intikal edip hareket etmek yaratılmışlara özgü fiiller olup Allah hakkında düşünülmesi mümkün değildir. Zira Allah sonsuz, sınırsız ve ezeli bir varlıktır. Âyetlerde Allah'a nisbet edilen gelmek (ityân, mecî) fiili “emrinin ve meleklerinin gelmesi” yahut “tehdit ve azabının inmesi” anlamındadır. Nitekim Allah'ın gelmesinden bahseden müteşâbih âyetin anlamı muhkem bir âyette bazı âyetlerinin veya meleklerinin gelmesiyle yan yana zikredilmiştir (el-En'âm 6/158). Ayrıca Kur'an'da değişen bir varlığın ilâh olamayacağına işaret edilmesi de bu âyetlerin ulûhiyyet makamına uygun biçimde te'vil edilmesini zorunlu kılar (Fahreddin er-Râzî, s. 103-105). Bunun gibi sahih hadislerde Allah'a atfedilen nüzûlün de müteşâbih âyetlerde olduğu gibi te'vil edilmesi gerekir. Buna göre Allah'ın nüzûlünü “rahmetini kullarına yaklaştırması, melekleri vasıtasıyla davetini kullarına duyurması, dua ve istiğfarda bulunmayı ilham etmek için meleklerini indirmesi” gibi mânalar ifade eder. Aslında nüzûl kelimesinin dildeki kullanılışları arasında bu tür mânalar mevcuttur (İbn Fûrek, s. 93-100; İbnü'l-Cevzî, s. 141, 192-196; krş. Mâtürîdî, s. 104-119, 162-167). Bütün kelâmcılarla İbn Akil ve İbnü'l-Cevzî gibi bazı Selefiyye mensupları bu görüşü benimser. 3. Hadislerde Allah'a atfedilen nüzûl O'nun her gece dünya semasına indiğini ve kıyayette de yeryüzüne ineceğini ifade eder. Allah'ın inmesi zâtına mahsus olup “bir yerden bir yere intikal etmesi” demek değildir, dolayısıyla Allah'ın zâtıyla kâim bir fiil olan nüzûlün keyfiyeti bilinemez; O'nun nüzûlünü arştan ayrılarak gök katlarını geçmesi ve dünya semasına ulaşması şeklinde anlaşılabilir. Allah'ın dediği zamanda, dilediği yerde bir fiil yapması zâtının hâdis olmasını gerektirmez. Çünkü böyle bir sonuç ancak hâdis varlık-

lar için söz konusudur. Buna göre kelâmcıların nüzûl hakkında yaptıkları te'viller isabetsizdir ve nüzûle dair nasların te'vilini zaruri görmeleri hudûs teorileriyle irtibatlıdır. Zira hadislerde geçen, “Benden af dileyen kim var, onu başışlayayım” sözünün Allah'tan başkasına ait olması mümkün değildir. Ayrıca nüzûlün meleklerin inmesi şeklinde te'vil edilmesi aynı âyette Allah'ın ve meleklerin ayrı ayrı indiğine dair bilgiyle de (el-Fecr 89/22) uyumsuz. Selefiyye'nin çoğunluğu bu görüştedir (Osman b. Saîd ed-Dârimî, *er-Red 'ale'l-Cehmiyye*, s. 31-43; Takıyyüddin İbn Teymiyye, *Su'âl*, s. 70-79, 112-154, 233-235, 401-455). İbn Teymiyye, kelâmcıların kendi telakkilerine dayanak olmak üzere Ahmed b. Hanbel'in bazı haberî sıfatları te'vil etmekten kaçınmadığına dair naklettikleri rivayetleri asılsız bulur (*a.g.e.*, s. 203-206). Öte yandan İbn Teymiyye'ye nisbet edilen, Allah'ın dünya semasına inmesini bir insanın yüksek bir yerden aşağıya inmesine benzettiğine ilişkin iddialar onun görüşleriyle bağdaşmaz; zira kendisi Allah'ın nüzûlünün yaratıkların inmesine benzemediğini belirtir (*a.g.e.*, s. 459).

Nüzûlün yorumu konusunda benimlenen görüşlerden Allah'ı yaratılmışlara benzeten (teşbih) veya O'na cismiyet izâfe eden (tecsîm) telakkiler taraftar bulmuştur. Yaygın kabul gören, kelâmcıların anlayışı olup Allah'ı yaratıklara benzemekten uzak olması itibarıyla en sağlam görüş olarak değerlendirilmiştir. Âyetlerde Allah hakkında “nâzil” değil “münzil” ifadesinin kullanılması kelâmcıların fikrini teyit eder niteliktedir. Her dönemde taraftar bulan Selefiyye'ye ait görüşün de aslında kelâmcıların anlayışından çok farklı olmadığı söylenebilir. Zira Allah'a ait nüzûl fiilinin yaratıkların nüzûlüne benzetilemeyeceği noktasında her iki grup birleşmektedir. Nüzûl esnasında “Allah'ın her yerde hâzır ve nâzır olması” inancı ile “Allah'ın hem arştta hem nüzûl ettiği yerde bulunması” inancı arasında fark yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “nzl” md.; *Müsned*, II, 264; a.mlf., *Kitâbü's-Sünne* (nşr. Muhammed b. Saîd b. Sâlim el-Kahtânî), Demmâm 1414/1994, I, 273; II, 493; Buhârî, “Teheccüd”, 14; Müslim, “Şalâtü'l-müsâfirîn”, 168-172; İbn Mâce, “İkâme”, 191; Tirmizî, “Şavm”, 39, “Zühd”, 48; İbn Kuteybe, *Te'vilü muhtelifi'l-hadis* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1408/1988, s. 173; Osman b. Saîd ed-Dârimî, *er-Red 'ale'l-Merisî* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), s. 19-20, 55; a.mlf., *er-Red 'ale'l-Cehmiyye* (nşr. G. Witestam), Leiden 1960, s. 31-43; İbn Ebû Âsım, *Kitâbü's-Sünne* (nşr. M. Nâsirüddin el-Elbânî), Beyrut 1400/1980, I, 216, 221;

Mâtürîdî, *Kitâbü'l-Tevhîd* (nşr. Bekir Topaloğlu – Muhammed Aruçi), Ankara 1423/2003, s. 104-119, 162-167; Dârekutnî, *Kitâbü's-Sîfât* (nşr. Ali b. Muhammed b. Nâsır el-Fakihî), [baskı yeri yok] 1403/1983, s. 73, 75; a.mlf., *Kitâbü'n-Nüzûl* (nşr. Ali b. Muhammed b. Nâsır el-Fakihî), [baskı yeri yok] 1403/1983, s. 90-97, 133; İbn Fûrek, *Müşkilü'l-ĥadîs* (nşr. D. Gimaret), Dimaşk 2003, s. 93-100; Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-Mu'temed fi uşûli'd-dîn* (nşr. Vedî Zeydân Haddâd), Beyrut 1974, s. 55; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-şîfât*, s. 563-572; İbnü'l-Cevzî, *Def'u şübhetü't-teşbih* (nşr. Hasan es-Sekkâf), Amman 1412/1992, s. 141, 192-197; Fahreddin er-Râzî, *Esâsü't-taĥdîs*, Kahire 1354/1935, s. 102-112; Takyyüddin İbn Teymiyye, *Der'ü te'ârüzü'l-âkl ve'n-naĥl* (nşr. M. Reşâd Sâlim), Riyad 1399/1978, II, 24-28, 31-32; a.mlf., *Su'âl fi ĥadîsi'n-nüzûl ve cevâbih: Şerĥu ĥadîsi'n-nüzûl* (nşr. Muhammed b. Abdurrahman el-Hamîs), Riyad 1993, s. 70-79, 112-154, 155-161, 182-194, 202-235, 334, 401-457, 459.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

NÜZÜL-i İSÂ

(نزول عيسى)

Hz. İsâ'nın

kiyamet âlâmetlerinden biri olarak
âhîr zamanda dünyaya geleceği,
bazı icraatlarda bulunduktan sonra
herkesle birlikte öleceği
şeklindeki telakkî

(bk. İSÂ).

NÜZÜL

(نزل)

Osmanlı Devleti'nde
hububattan alınan
avâız türü bir vergi.

Sözlükte “konaklama yeri, misafir için hazırlanan yiyecek” anlamlarındaki **nüzûl**, Osmanlı maliyesinde sefere giden ordunun yiyecek ihtiyacını karşılamak üzere buğday ve arpa gibi hububattan alınan aynı vergiyi ifade eder. Genellikle fevkalâde dönemlere mahsus avâız türü vergilerden biri olduğu halde bazı kanunnâmelerde şer'î vergi şeklinde de açıklanmıştır (Akgündüz, IX, 407). **Nüzûl** vergisi, savaş zamanlarında cepheye giden ve cepheden geri dönen ordunun iâşesini temin etmek için belli menzillerde istenen un ve arpanın hazırlanması gayesiyle ortaya çıkmıştır. Aynı ve bedenen hizmet şeklinde uygulanan avâızın nakde dönüşmesi sonucu muhtemelen XVI. yüzyılın ortalarında ihdas edilmiş gerçek bir vergi mahiyetindedir. Dağıtılması ve toplanması “avâız hânesi” denilen vergi birimini tesbit amaçlı tahrirlere göre yapılırdı. Eyaletlerin durumlarına göre her avâız hânesinin kaç

kile un veya arpa vermesi gerektiği ilgili kazaların idarecilerine bildirilirdi.

Gerek Anadolu gerekse Rumeli tarafında bir savaşa karar verildiğinde ordunun hangi yolları takip edeceği önceden belirlenir, istenen **nüzûl** zahiresi, tahsiline memur edilen kişiler tarafından ya kendilerine emredilen menzile getirilerek ordu da bulunan **nüzûl** eminine teslim edilir ya da ordunun geçtiği yollar boyunca askerî maksatla yapılmış un zahire ambarlarında depolanırdı. Umumiyetle sefer güzergâhına yakın kazalardan toplanan **nüzûl** vergisinin sınırları ordudaki asker sayısına ve seferin büyüklüğüne göre genişletilebilirdi.

Nüzûl zahiresi olarak istenen arpa miktarı un dan daha fazla olurdu. Bu nisbet onun iki mislinden dört misline kadar çıkabilmekteydi. Arpanın fazla tahsil edilmesinin sebebi ordudaki binek ve yük hayvanlarının ihtiyaçlarından kaynaklanır. Genelde un şeklinde alınan **nüzûl** zahiresi nâdiren buğday olarak da istenebilirdi. Meselâ 1018 (1609) yılında Celâfler üzerine yapılan askerî harekâta Boğdan'dan İstanbul kilesiyle 20.000 kile buğday, 30.000 kile arpa talep edilmişti (BA, MD, nr. 78, s. 289). Muhtemelen bu buğday un haline getirildikten sonra orduya verilmiştir. Bazı hükümlerde zahirelerin ambarlara tesliminden önce mutlaka kalburlanıp temizlenmiş olması ve kalburlanmamış zahirenin kabul edilmemesi emredilmiştir (BA, KK, nr. 71, s. 45, 148).

Toplanacak **nüzûl** zahiresi için gereken çuvaların ve yol esnasında yağmurdan korunması için gerekli örtülerin temini mükelleflere yüklenir, ayrıca taşıma masrafları da **nüzûl** ihracına tâbi kazalardan istenirdi. Zahire nakliyesi ücret karşılığı yaptırılırdı. Mekkâreci denilen taşımacılara ne kadar zahire teslim edildiği defterlere yazılır, nakliye esnasında meydana gelebilecek zararlar işi alan kimselerce karşılanırdı. Bazan kadıların bizzat nakliyecilerin başına geçerek teslimat yerine kadar gitmeleri emredilirdi (bk. MEKKÂRE). **Nüzûl** tahsiline memur edilen kimselere gönderilen fermanlarda üzerinde titizlikle durulan noktalardan biri de bu işin adaletle gerçekleştirilmesi, bu bahane ile halka zulmedilmemesi hususuydu (BA, MD, nr. 81, s. 81, hk. 176).

Nüzûlün toplanması, nakliye için gerekli malzemenin ve nakliyecilerin temini, gerektiğinde **nüzûl** zahiresinin orduya kadar götürülüp teslimi hep kadıların uhdesin-

deydi. **Nüzûl** toplanmasında kaza birimi esas alındığından kadının yetki alanı devlet tarafından öne çıkarılırdı. Ancak zaman zaman kadıların yerine merkezden görevlendirilen kişilerce de tahsilât yapıldığı olurdu. Meselâ Osmanlı - Avusturya harpleri esnasında 1005 (1597) yılında Burhan Efendi, 100 nefer çavuş ve istediği kadar büyük halkı istihdamıyla Belgrad'da **nüzûl** toplamakla görevlendirilmişti. Fakat görevlendirilen bu kişilerin mahallî otoritelerle iş birliğiyle tahsilâtı gerçekleştirebildikleri ve bölge kadısının da bu çerçevede yine önemli bir rol üstlendiği söylenebilir (Selânikî, II, 714).

Başlangıçta **nüzûl** vergisi sadece savaş halinde ve olağan üstü durumlarda alınmak üzere ihdas edilmişti. Ancak XVI. yüzyılın sonunda başlayan ve XVII. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam eden uzun savaşlar ve iç karışıklıkların doğurduğu zaruretlere **nüzûl** her yıl istenen bir vergi haline getirdi. Selânikî Mustafa Efendi, bid'at olarak nitelendirdiği avâız ve **nüzûl** vergisinin normal bir vergiye dönüştürülmesini eleştirir. III. Murad'ın yirmi bir yıllık saltanatı boyunca hiç istenmeyen bu verginin III. Mehmed'in cülûsundan itibaren beş yıldan beri tahsil edildiğinden yakınır (Tarih, II, 785, 828).

Nüzûl vergisi XVI. yüzyılın sonlarına doğru nakit olarak tahsil edilmeye başlandı. Uzun ve ana merkezlerden uzak yerlerdeki askerî harekâtlar, zahire ihtiyacını karşılamak için **nüzûl** tevzi edilen bölgelerin genişletilmesi zarureti doğurdu. Nakliye ücretlerinin yüksek oluşu, taşıma masraflarının halka büyük külfet getirmesi, verginin uzak bölgelerden bedel şeklinde toplanmasına ve ordu güzergâhına yakın yerlerden ihtiyaç maddelerinin satın alma yoluyla teminine gidilmesine yol açtı. XVI. yüzyılın sonundan itibaren ordudaki iâşe ihtiyacını belirli bir meblağ ödeyip karşılamaya yönelik “sürsat” denilen yeni bir vergi daha ortaya çıktı. Sürsat mükellefiyeti **nüzûl**den farklı olarak un ve arpadan başka yağ, bal, koyun, ekmek, saman, ot, odun gibi maddeleri de ihtiva ediyordu; mükellefler, adı geçen maddeleri devletin belirlediği piyasanın altında bir fiyattan satmaya mecbur bırakılırdı. Sürsat, piyasa fiyatının altında mal satımını öngördüğü için halka yeni bir mükellefiyet yükliyordu. **Nüzûl** tevzii avâız hânesi esasına göre yapılırken sursatta böyle bir durum söz konusu değildi. Bundan başka **nüzûl** vergisi için zaman zaman çeşitli sebeplerle geçerli olan muafiyetler sursatta uygu-